

«УРОКИ МИСЛЕННЯ» В. СУХОМЛИНСЬКОГО І «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» МЕТЬЮ ЛІПМАНА

Л.В. Пікуль

Розглядається питання про важливість філософії в сучасній освіті, зокрема використання досвіду В. Сухомлинського та напрацювань М. Ліпмана для впровадження програми з філософії в українській школі.

Ключові слова: філософія у школі, філософія для дітей, гуманна педагогіка

Пікуль Л. В. «Уроки мышления» Василия Сухомлинского и «философия для детей» Мэтью Липмана».

Рассматривается вопрос о важности философии в современном образовании, в частности использование опыта В. Сухомлинского и наработок М. Липмана для внедрения программы по философии в украинской школе.

Ключевые слова: философия в школе, философия для детей, гуманная педагогика

Pikul L. “Thinking Lessons” by Vasyl Sukhomlynskyi and “Philosophy for Children” by Mathew Lipman

The article deals with a question about importance of philosophy in modern education, in particular the usage of V. Sukhomlynskyi experience and M. Lipman work for implementation of a philosophy syllabus in Ukrainian school.

Keywords: philosophy in school, philosophy for children, humane education

Якби хоча б половина старань і зусиль батьків і педагогів була б перенаправлена з освіти на виховання, з «вирощування» відмінників і вундеркіндів на створення людини людиної, напевно, світ змінився б на краще. Сучасна система освіти, на жаль, залишає багато можливостей людини нерозкритими, і, зокрема, можливостей її мислення. Ця проблема не має кордонів, вона інтернаціональна. Висновки щодо американської освіти, зроблені професором філософії Колумбійського університету Метью Ліпманом ще в 60-х роках ХХ ст., можна проектувати на сучасну українську загальноосвітню систему: поглинаючи енергію, школа і ВНЗ мало надихають, мало стимулюють інтелектуальну енергію учнів.

Сьогодні величезний об'єм знань, що викладають у школі, служить, насамперед, розвитку у дітей суто технічних навичок. У цьому об'ємі майже немає місця для знань, які можна було б відчувати серцем, і які могли б наситити і відіграти душу. Хмарочос з інтелектуальної інформації без морального фундаменту – лише мертва громадянина знань, що у будь-

якому випадку буде недосконалим і таїтиме в собі проблеми і навіть загрозу для оточуючих. Якщо в ХХІ ст. мир і порядок стримуються страхом перед покаранням, якщо без силових структур світ неминуче скочується в насильство і хаос, значить, щось було не вкладено в душі людей. Під зовнішньою пристойністю і вченістю заховалась духовна і моральна пустка, яку не в змозі заповнити інтелектуальна педагогіка.

Саме тому, на думку М. Ліпмана, метою освіти повинно стати «виробництво» розумних, розсудливих громадян. Адже людина може багато знати, але при цьому не бути розсудливою, розумною, творчою. Така людина може мати в своєму арсеналі велику кількість інформації, але погано мислити [1, с. 18].

Щоб уникнути цього і максимально розвивати мисленнєві навички дітей, в 70-х роках ХХ ст. у Монтклерському університеті (США) Метью Ліпманом була розроблена програма «Філософія для дітей», яка мала за мету підготовку громадян до подолання різних ситуацій без потрясінь та була покликана сприяти плавному входженню людини в світ,

соціум, культуру [2, с. 107]. У програмі акцент ставиться на відкритості як засоби «конструювання» зрілої особи, основний принцип – демократизм, що дає змогу кожному розкрити незадіяні можливості розуму, зменшити негативні впливи соціуму на особу.

М. Ліпман розглядає філософію за аналогом методу Сократа як таку, що не тільки надає смислів життю, а й стимулює думки дітей та заохочує до спільного пошуку в межах спільноти дослідників. «У філософуванні відбувається те, чого не помічають усі її супротивники: з філософуванням людина підходить до своїх джерел. Філософія містить домагання: набутти сенсу життя поверх усіх цілей у світі – явити сенс, що охоплює ці цілі, здійснити, ніби перетинаючи життя, цей сенс в сьогодні – служити за допомогою сьогодні одночасно і майбутньому... Постійне завдання філософування таке: стати справжньою людиною за допомогою розуміння буття; чи, що те ж саме, стати самим собою» [3, с. 500].

Проводити заняття з філософії для дітей за М. Ліпманом означає з усією серйозністю слухати дитячі думки, ставити дітям запитання, стимулюючи до дослідження морально-ціннісних, логічних, естетичних, епістемологічних питань. Ця спільна діяльність, що заохочує учнів говорити і обговорювати ідеї, розмірковувати над своїми думками разом з іншими, знаходити розумні аргументи, бути уважними і стати автономними мислителями. Отже, спільнота дослідників характеризується діалогом. «Філософський діалог – це значно більше, ніж лише бесіда, це – діяльність, участь в запитуванні, спосіб критичного мислення та спільної рефлексії. Це допомагає розвинути засоби дослідження першопричин, правил і припущень і бути дійсно креативним у віднайденні нових шляхів розв'язання проблем» [4, с. 178].

У цілому ж «Філософію для дітей» можна вважати одним із напрямів гуманної педагогіки, мета якої – комплексне виховання гармонійної і культурної людини з прекрасною душею.

В Україні проблема введення філософських засад у процес навчання і виховання молодого покоління була започаткована В. Сухомлинським. Він ставив дитину у центр виховного процесу, будував його на довірі та повазі, пробудженні внутрішніх сил і потенцій зростаючої особистості. У роботі «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості» він пише про те, що «кожна людина вже в роки дитинства й особливо в отрочстві й ранній юності повинна осягти щастя повноти свого духовного життя, радість праці та творчості» [5, с. 73]. Василь Олександрович

окреслив гуманістичний ідеал людини – людини, що живе в гармонії з природою, іншими людьми і суспільством. Розвиваючи і формуючи бажання, почуття і потреби дитини, вчитель стимулює її, що вона сама, своїм власним волевиявленням створила для себе моральний закон, і тим самим (в етимологічному сенсі) була автономна, але тісно пов'язана з іншими людьми законами моральності. «Моральна свобода, – писав В. О. Сухомлинський, – велике людське багатство... Але це багатство стає благом, якщо людина усвідомить себе як частину колективу, суспільства, народу, розуміє спільні для всіх людей інтереси й потреби, підкоряється власному почуттю обов'язку і на основі особистого розсуду, особистого бажання, особистої волі робить так, як вважає за потрібне колектив, суспільство, народ» [6, с. 266].

В. О. Сухомлинський наголошував на необхідності раннього виховання, переносячи акцент із зовнішнього на внутрішнє й стверджуючи, що все кінець кінцем залежить від людини, її внутрішнього світу – «не тоді треба починати говорити про виховання моральної свободи, коли в людини вуса пробиваються, а тоді, коли справжній зміст поняття вільний викликає здивування й захоплення, примушує подивитися на самого себе» [6, с. 269]. Тож у вихованні свободи і відповідальності важлива роль належить не зовнішній, середовищній мотивації, а особистості, пробудженню і розвитку її внутрішнього світу, сутнісних сил. Розумове ж виховання є не тільки розвитком інтелекту, а й активним духовно-емоційним і моральним життям: «Жива, допитлива, творча думка формується у вихованця тоді, коли відносно знань він займає свою особисту життєву позицію» [5, с. 93].

Вихідною точкою педагогічного світогляду В. О. Сухомлинського було завдання виховати в дитини особисте ставлення до навколишньої дійсності, розуміння своєї справи та відповідальності. Василь Олександрович пише, що завдання школи не просто передати знання, але «відкрити перед кожним, навіть перед найбільш пересічним, найбільш важким в інтелектуальному розвитку вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людського достоїнства, почувати себе не обділеним, а духовно багатим» [5, с. 73].

В. О. Сухомлинський широко використовував у повсякденній вчительській роботі казки, оповіді, приказки і прислів'я, пісні. Педагогічні казки В. О. Сухомлинського – дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи

заохоче їх, а просто йде поруч, радіючи разом із ними кожному новому відкриттю. Ці казки нібито опосередковано, але активно й ефективно виховують у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку найкращі людські почуття щирості і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах.

Вивчення і дослідження ідей Павлівської школи В. О. Сухомлинського має важливе значення для сучасної системи освіти, для того, щоб спрямувати її на внутрішній світ дитини, адже, як говорив видатний педагог, «школа лише тоді осередок виховання, коли вона стала для дитини вогнищем радісного, цікавого життя, що кличе до знань, науки» [7, с. 5].

Ідеї В. Сухомлинського потрібно втілювати, але пристосовувавши їх до теперішніх умов, у сучасну систему освіти, щоб виховати і підготувати дитину до швидко змінюваного світу, забезпечити новому поколінню «м'яке приземлення» в майбутньому.

Так чи потрібна філософія сучасній українській школі? Активний пошук шляхів реформування освіти приводить нас до вибору його основ – жорстка дидактика чи формування навиків вільного мислення, стереотип чи творчість, типовий алгоритм діяльності чи інноваційний підхід? І якщо вибирати другий шлях, то філософія повинна бути введена в коло шкільних предметів уже на початковому етапі. У виробленні навиків критичного, творчого мислення і грамотних суджень свій вклад можуть і повинні внести філософи. У тісній взаємодії філософів, педагогів, психологів можна досягти мети – розробити і впровадити ефективні програми і методики занять з дітьми. Для цього потрібно проаналізувати і використати педагогічну спадщину, яку залишили нам видатні педагоги, та сучасні розробки зарубіжних педагогів і психологів. Це дозволить зорієнтувати освіту не на інформаційну, а на дослідницьку парадигму, яка лежить в руслі більш загального завдання – гуманізації освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юлина Н. С. *Философия для детей* / Н. С. Юлина. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2005. – 464 с.
2. Юлина Н. С. *О педагогической методике обучения миролюбию М. Липмана* / Н. С. Юлина // *Вопросы философии*. – 1995. – № 2. – С. 106–109.

3. Ясперс К. *Смысл и назначение истории* / К. Я. перс ; пер. с нем. 2-е изд. – М. : Республика, 1994. – 527 с.

4. Lipman M. *Philosophy goes to school* / Matthew Lipman. – Philadelphia : Temple University Press, 1988. – 299 p.

5. Сухомлинський В. О. *Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості* // *Вибрані твори: в 5 т.* / В. О. Сухомлинський / редкол. : О. Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 1976. – С. 53–206.

6. Сухомлинський В. О. *Як виховати справжню людину* // *Вибрані твори: в 5 т.* / В. О. Сухомлинський / редкол. : О. Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 1976. – С. 147–414.

7. Сокурєнко Н. *Павлівська школа сьогодні* / Н. Сокурєнко // *Шкільний світ*. – 2003. – № 37. – С. 5–7.

Цитувати: Пікуль Л. В. «Уроки мислення» В. Сухомлинського і «Філософія для дітей» Метью Липмана / Л. В. Пікуль // *Постметодика*. – 2013. – № 6. – С. 22–24.

© Л. В. Пікуль, 2013. Стаття надійшла в редакцію 19.11.2013 ■